

НА ОСНОВІ ПРАГМАТИЗМУ Й ВИВАЖЕНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ

Із виступу Міністра закордонних справ України
Г.Й.Удовенка
перед слухачами Дипломатичної академії
14 грудня 1996р.

Вперше ми зустрічасмося у такому широкому складі. В цьому залі присутні, так би мовити, зовнішньополітичне сьогоднішнє України – члени Колегії Міністерства закордонних справ, заступники міністра, начальники управлінь і зовнішньополітичне майбутнє України в особі слухачів Дипломатичної академії. Для класичної тріади потрібне й минуле, і воно теж тут перебуває: маю на увазі саму українську дипломатію, що втілена в історії нашого народу, в працях її вчених, у більш як півстолітній історії Українського інституту міжнародних відносин, чий викладацький склад, традиції, досвід і навіть приміщення багато в чому споріднені власне з Академією.

Сьогоднішню зустріч, отже, розглядаю як спробу поєднати минуле, сьогоднішнє і майбутнє української дипломатії задля єдиної мети – максимально сприяти у цей вирішальний для України час у зовнішньому забезпеченні її національного відродження та зміцнення її незалежності. Сподіваюсь, мій виступ тут ви сприймете не як нотацію, а як запрошення до діалогу, як заклик до співпраці на повсякденному рівні слухачів і викладацького складу з дипломатами-практиками. Тільки у випадку такого спілкування зовнішньополітичне становище України набуде рис спадкоємності, колегіальності, послідовності, поєднає академізм з виконавською дисципліною, перетвориться в те, що британці, наприклад, гордо називають професійною дипломатичною службою.

Дипломатична академія розпочала свою роботу у складний, але водночас цікавий і динамічний період історії. Труднощі, які сьогодні переживає система освіти в Україні, безумовно, позначаються й на діяльності Академії. Це і катастрофічний брак коштів для підтримки матеріальної бази, і відчутний ідеологічний вакуум, зумовлений знищенням старої ідеології та ієрархії цінностей, і відсутність потрібної кількості викладацьких кадрів тощо. Водночас маємо пам'ятати про те, що Україна успадкувала від СРСР достатньо міцну життєздатну систему вищої та середньої спеціальної освіти. То інше питання – якою була

мотивація і на яких ідеологічних засадах базувалася ця система. Однак вона дозволяла за наявності відповідного бажання стати кваліфікованим спеціалістом, фахова підготовка якого відповідала усім міжнародним стандартам.

Перед Українською державою сьогодні стоїть першочергове завдання зберегти усе те краще, що було у старій освітній системі, утримати пригаманний їй високий рівень навчального процесу, забезпечивши його новими ціннісними орієнтирами і мотивацією. Це повною мірою стосується і Дипломатичної академії України.

Хоча Академія лише у цьому році розпочала свою роботу, це зовсім не означає, що саме тепер ми започатковуємо справу підготовки кадрів для дипломатичної служби України. Думати подібним чином було б так само помилково, як обмежувати існування української державності лише п'ятьма останніми роками. Ні відродження української державності, ні ті очевидні успіхи, яких ми досягли у своїй зовнішній політиці за п'ять років незалежності, були б неможливими без нашої понад тисячолітньої історії. Відтак, одним з найважливіших напрямів діяльності Академії має стати наукове опанування української дипломатичної традиції, що бере свій виток з часів Київської Русі, від дипломатичних зносин з Візантією у 840 році, і включає такі важливі для нашого державного самовизначення і цікаві з точки зору дипломатії періоди історії, як Галицько-Волинське князівство-королівство, Литовсько-Українська держава, козацька республіка часів Богдана Хмельницького або УНР початку ХХ століття.

Без ретельного, об'єктивного вивчення історії української дипломатії важко адекватно збагнути логіку сучасних історичних подій, зокрема й становлення зовнішньої політики України. Знаємо, наприклад, що оцінки сучасниками того факту, що з 1991 року Україна бере безпосередню і активну участь у розбудові нової Європи, були доволі неоднозначними. Для багатьох європейців відродження нашої незалежної держави – ця чи не найвагоміша подія ХХ століття, значення якої можна буде повністю осягнути хіба що в майбутньому столітті, – стало, очевидно, неочікуваним. Проте з огляду на те, що незалежність України була стверджена на початку ХХ століття численними фактами дипломатичної історії, що близько 30 країн визнали Українську Народну Республіку (УНР) після її проголошення 20 листопада 1917 року, а з-поміж держав, які встановили дипломатичні стосунки з УНР, були Велика Британія, Німеччина і Франція, ми аж ніяк не можемо ставитися до цієї події як до незвичайної та несподіваної. Сьогодні стає дедалі очевиднішим, що якраз відсутність Української держави на європейській політичній карті протягом кількох

століть була штучним і прикритим викривленням історичного процесу не лише для народу України, а й усієї Європи.

Серед особливостей становлення зовнішньої політики України слід насамперед виділити в цілому мирний для України процес дезінтеграції колишнього Радянського Союзу та прагнення молодій державі з часу виникнення набутти статусу без'ядерної та позаблокової. Після референдуму 1 грудня 1991 року в міжнародній політичній думці активно поширювалася точка зору, згідно з якою наша держава одержала дипломатичне визнання в обмін на обіцянку стати без'ядерною країною. Звісно, за умов, коли на території України розміщувався третій за розмірами ракетно-ядерний потенціал у світі, посилена увага міжнародної громадськості до т.зв. «українського ядерного питання» цілком зрозуміла. Менш очевидною, однак, є та наполегливість, з якою дехто й досі продовжує культивувати подібні поверхові й далекі від істини уявлення. Перед Україною стояло непросте завдання, але вона з ним справилася, ще влітку 1990 року урочисто проголосивши свій намір стати без'ядерною державою, а згодом, у 1994 році, приєднавшись до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Цим важким і винятково важливим рішенням ми зробили безпрецедентний крок заради зміцнення загальної міжнародної безпеки. І щоб належно оцінити цей крок, з'ясувати його мотиви, а отже й розвіяти численні міфи і хибні тлумачення, що його супроводжують, треба знати особливості українського менталітету, наші цінності, нашу багатовікову культурно-історичну традицію, включаючи й традицію дипломатичних зносин.

Сьогодні надзвичайно важливо домогтися розуміння світовою громадськістю того, що послідовність, узгодженість і цілеспрямованість стратегічного курсу нашої зовнішньої політики зумовлена цими давніми традиціями і самобутньою, виробленою упродовж віків системою цінностей українського народу, які визначають природне місце нашої країни як повноправного учасника європейської спільноти, а не міркуваннями мінливої політичної кон'юнктури. Якою б не була політична ситуація на континенті, майбутнє європейського устрою тепер немислиме без України. На ґрунтовне наукове дослідження і популяризацію традицій і цінностей, що сьогодні лежать в основі зовнішньої політики нашої держави, мають бути спрямовані значні зусилля Дипломатичної академії.

Україна упродовж усієї своєї історії ніколи не вела загарбницьких воєн, над нею не тяжіють стереотипи імперського мислення і поведінки на міжнародній арені, вона не ділила і, до речі, не ділить і нині держави на малі й великі. Це з усією очевидністю виявилось й у внутрішньополітичному розвитку, і в ході здійснення зовнішньополітичного курсу. Незаперечним фактом є те, що наша держава сьогодні залишається політично чи не найстабільнішою на всьому пострадянському просторі, хоча їй у спадок і

дісталися міжетнічні, міжконфесійні та політичні проблеми й суперечності, подібні до тих, що вже призвели в інших колишніх радянських республіках до насильства та кровопролиття.

Розбудовуючи Україну як незалежну європейську державу, маємо пам'ятати, що вона була, є і залишатиметься там, де їй судилося історією і географією. Україні ніколи не треба було рубати «вікно в Європу», тобто та європейська модель поведінки в державно-політичному житті, на яку ми виходимо сьогодні і яка зрештою забезпечила нам авторитет на міжнародній арені, історично властива українському державотворчому процесові. Інакше кажучи, успішне створення за короткий період часу політичної макроструктури у вигляді парламентської демократії, багатопартійності, конституціоналізму та інших демократичних атрибутів було б неможливе внаслідок механічної «вестернізації» українського суспільства. Права і свободи людини та громадянина, розподіл гілок влади, верховенство закону якнайкраще відповідають соціокультурним, політико-правовим, релігійним та іншим формам української ментальності. Не помилюсь, якщо скажу, що й українська дипломатія за радянських часів також турбувалася не тільки про створення позитивного іміджу України, навіть за тих умов вона активно займалася, як тоді було прийнято говорити, «запозиченням передового досвіду» та його запровадженням в Україні.

Сторонні спостерігачі дедалі частіше відзначають послідовність та інтенсивність, з якими наша держава здійснює свою зовнішню політику. Швидко позбувшись ідеологічних стереотипів, Україна зуміла визначити свої зовнішньополітичні орієнтири на основі прагматизму і виваженого ставлення до сучасних реалій. Ці головні засади, державні пріоритети та завдання чітко сформульовано в таких основоположних для нашої держави документах, як Декларація про державний суверенітет України, «Основні напрями зовнішньої політики України» і, нарешті, Конституція України. Як зазначає ст. 18 Основного Закону, зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права.

За короткий час Україна стала доволі вагомим членом у зовнішньополітичному плані державою, до слова якої прислухаються, бо воно не розходиться з ділом. Яскравим свідченням успіху України у розв'язанні своїх зовнішньополітичних проблем є те, що вона стала членом ОБСЄ і Ради Європи, приєдналася до Центральноєвропейської ініціативи, підписала програму «Партнерство заради миру» і вивела відносини з НАТО на рівень «поглибленого і розширеного» співробітництва, здобула визнання з боку Європейського Союзу як країна з

перехідною економікою. Україна приєдналася до Вассенаарських угод, що знаменувало фактичне прийняття її до авторитетного кола держав з потужним потенціалом у сфері нових технологій. Нам вдасться також виходити на нормальний діловий діалог з Російською Федерацією. Надзвичайного прогресу досягнуто у розбудові стосунків із США, які виведено на рівень «стратегічного партнерства».

Проте всі ці очевидні здобутки не роблять менш актуальною потребу вчитися в авторитетних дипломатичних школах, що є наступним важливим завданням Академії.

Основна методологічна засада тут така: кожен народ вибирає і втілює власний національний тип державно-політичного устрою, який враховує властиві йому національно-історичні традиції, звичаї, політико-культурні корені тощо. Найкраще можна з'ясувати особливості української дипломатичної традиції, перспективи її подальшого розвитку у порівнянні з іншими традиціями. Пріоритет тут має належати, безперечно, західноєвропейській дипломатії. По-перше, з огляду на високий авторитет таких дипломатичних шкіл, як британська, французька чи німецька, а по-друге, зважаючи на стратегічну мету нашої держави – інтеграцію у європейські та євро-атлантичні структури. Україна обрала європейський шлях розвитку ще 1990 року, коли було схвалено Декларацію про державний суверенітет. У 1991 році цей курс було підтверджено Актом про державну незалежність, який підтримали на референдумі більш як 90 відсотків виборців. Орієнтація на інтеграцію в європейські структури як стратегічний і незворотний курс знайшла відображення в основних документах, якими визначаються принципи зовнішньої політики України.

Особливу увагу слід звернути також на дипломатію США, що є сьогодні лідером у світовій політиці, а також Російської Федерації. Щодо останньої, то слід пам'ятати, що її дипломатична школа, яка відзначається високим фаховим рівнем і заслужено користується високим авторитетом у світі, фактично протягом століть формувалася за активної участі українців. Їхній внесок у становлення російської дипломатії міг би стати цікавим і актуальним предметом наукового вивчення.

Досі мова йшла головним чином про фундаментальний аспект роботи Дипломатичної академії. Однак не менш важливою є й прикладна діяльність. Тісний зв'язок навчального процесу з практичними вимогами, що висуваються перед МЗС Президентом та урядом держави, – наріжний камінь роботи Академії. Інакше кажучи, ті завдання, що їх визначає Програма діяльності Кабінету Міністрів України у сфері зовнішньої політики, мають бути основними орієнтирами і в організації навчального процесу та наукової

роботи.

Одне з найголовніших завдань, що стоїть на порядку денному, – зацінення усіх можливих зовнішньополітичних чинників для виведення України з кризової економічної ситуації та реалізації ринково орієнтованої програми соціально-економічних реформ. Така економічна орієнтація зовнішньополітичної діяльності зумовлена насамперед розумінням того, що майбутня доля України, її національна безпека значною мірою залежать від успіху економічних реформ. Крім того, лише стабільна й економічно потужна Україна здатна успішно виконувати ту роль у розбудові нової структури європейської безпеки, яка визначається її геополітичним становищем, а саме: з'єднувати схід і захід, південь і північ Європи. Втілюючи у життя свій стратегічний курс на інтеграцію у європейські та євро-атлантичні структури за одночасного взаємовигідного, рівноправного співробітництва з країнами – членами СНД та Російською Федерацією, Україна може значною мірою послабити загрозу виникнення в Європі нового блокового протистояння, а відтак і сприяти стабілізації ситуації на континенті й у світі в цілому.

З огляду на це, пріоритетним для нашої держави уряд України вважає досягнення успіхів на таких стратегічних напрямках зовнішньополітичної діяльності, як інтеграція в європейські структури та поглиблення трансатлантичного співробітництва; співробітництво з розвинутими країнами світу («сімка», країни Західної Європи); з Російською Федерацією та іншими країнами СНД; співпраця з країнами Центрально-Східної Європи; з країнами Латинської Америки, Близького та Середнього Сходу, Африки та Азіатсько-Тихоокеанського регіону, діяльність у міжнародних організаціях.

На кожному з цих напрямів зроблено вже чимало. Проте час висуває нові й нові завдання і проблеми, що потребують невідкладного вирішення. Так, на «західному» напрямку сьогодні необхідно передусім зосередити зусилля на:

- розробці проекту державної концепції розвитку відносин з Європейським Союзом;
- проведенні лінії на посилення ролі та ефективності єдиної європейської універсальної організації ОБСЄ в її політичному, військовому, людському, економічному та інших вимірах з метою забезпечення стабільності та безпеки України;
- продовженні переговорного процесу з керівництвом НАТО та країнами – членами НАТО і Радою Північноатлантичного співробітництва (РПАС/ПІЗМ), спрямованого на поглиблення відносин між Україною і НАТО;
- продовженні роботи щодо набуття Україною статусу асоційованого

партнера Західноєвропейського Союзу.

Як професіонали, ви добре розумієте, що раптових чи випадкових дипломатичних успіхів на міжнародній арені немає, усі вони досягаються в результаті планомірної, довготривалої та копіткої роботи...

Створюючи Дипломатичну академію України, держава думала не лише про складності сьогодення, а й про майбутнє. Тому ми сподіваємося на вашу конкретну практичну допомогу у вирішенні всіх непростих завдань, що стоять перед МЗС України, а отже перед зовнішньою політикою в цілому, і, зі свого боку, будемо усіляко сприяти налагодженню якнайгіснішої взаємодії і співпраці студентів та викладацького складу Академії з Міністерством.

Сьогодні, окрім своїх повсякденних, притаманних цьому відомству функцій, Міністерство закордонних справ сприяє різним урядовим інстанціям, які часто густо звертаються до МЗС за порадами і консультаціями. Неважко зрозуміти, чому це так. З одного боку, на жаль, маємо зниження загального освітнього, виконавського, організаційного, культурного рівня в Україні, відтік кваліфікованих кадрів з державних установ. З іншого – зовнішньополітичні здобутки особливо помітні на тлі важкого економічного та соціального становища в Україні. Цим і зумовлюються великі обсяги роботи МЗС, що нерідко лише опосередковано стосуються дипломатії. Це і добре, і погано. Погано, бо на плечі українських дипломатів лягає надвелике навантаження. А добре, бо є свідченням того, що українська зовнішньополітична служба вже має авторитет у державі, реально сприяє її відродженню і становленню.

І наше з вами завдання – зміцнювати авторитет української зовнішньополітичної служби не тільки в державі, але й на світовій арені.